

MA 1.272:3

SZERGEJ GERASZIMOV:

EGY NAGY MŰVÉSZ EMLÉKEZETE

A szovjet filmsajtó a közelmúltban emlékezett meg Pudovkin halálának ötödik évfordulójáról. A szovjet film e hatalmas mestere, mint köztudomású, nagy munkát fejtett ki a felszabadult magyar filmművészet felvirágoztatása érdekében is. Első nagy sikereit az ő tanácsai, útmutatásai alapján érte el az államosított magyar filmgyártás. Személyében tehát nemcsak a filmművészet egy úttörő mesterét tiszteljük, hanem egyszersmind barátunkat, segítőtársunkat is. Megemlékezésül közöljük Geraszimov, a kiváló szovjet filmrendező Iszkusztyvo Kino-ban megjelent tanulmányát.

Akik csak ismerték Vszevolod Pudovkint, elmondhatják róla: igaz-vérig művész volt. Egész külseje ezt bizonyítja. A világ benne tükröződött csillogó, kutató tekintetében, haja engedetlenül hullott a homlokába. Elte utolsó pillanatáig ifjú léptekkel haladt a világban és arra törekedett, hogy mindent észrevegyen, ami érdekl. Pudovkint pedig nagyon sok minden érdekelt: az egész világ.

Tevékeny természetével szenvedélyesen kutatott mindent, ami kapcsolatban volt az annyira szeretett és tisztelt hivatással: a filmművészettel.

Ehhez a bonyolult hivatáshoz pedig valami módon hozzátartozik minden: az élet a maga teljességében és valamennyi művészet. Pudovkin szerette az építőművészetet és szerette az embereket; szerette a legkülönbözőbb könyveket Hoffmanntól Gustav Meyrinkig, Gorkijtól Makarenkóig. A kémia, a kozmogónia, minden idők és népek költészete egyaránt érdekelte.

Rendkívül finoman érzékelt a muzsikát. A pihenés perceiben leült a zongorához és bár egyáltalán nem tartotta magát hivatásos pianistának, bonyolult és különleges akkordokat csalt ki a hangszerből és a felfedező izgalmaival, örömeivel figyelte a különös harmóniakat.

A való világot éppúgy szerette, mint a képzelt világot, amely annyira foglalkoztatta dús fantáziáját. Apró kis elbeszéléseket rögtönzött magának; nem is tartotta fontosnak, hogy leírja őket és nem is tartotta valójában irodalmi értékűeknek.

Nagyon szeretett hangosan olvasni; különösen Gogol műveiből. Felolvasás közben úgy röppent végig a sorokon, mintha kívülről mondaná a szöveget; Gogol csodálatos hangvétele, paradox szavai olvasás közben olyan pontossággal elevenedtek meg, hogy a Bulba Tarasz és a többi Gogol-remekmű hősei szinte megjelentek és helyet foglaltak körülöttünk a szobában.

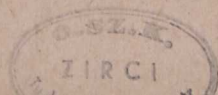
A beszédeit is különösen kedvelte Pudovkin; elmondhatjuk, hogy úgy-szólván kábító élvezetet talált benne. Beszéd közben fellelkesült, tűzbe jött; a vita oly mértékig magával ragadta, hogy felugrott, fel-alá járkált, ökölbe szorította kezét és erős karjával hevesen gesztikulált. Gondolatai gyorsan, sebesen születtek és bontakoztak ki beszélgetés közben.

Igy élt és dolgozott Pudovkin. És ez a két értelem — az élet és a munka — elválaszthatatlan volt számára.

*

Pudovkin neve szorosan összefügg a világ filmművészetének fejlődésével és nemcsak a filmművészek beszélnek róla tisztelettel, hanem a mozi-látogatók milliói is, mindazok, akik számára a film és a könyv igaz barátot és tanítót jelent.

Pudovkin felmérhetetlen hatást gyakorolt a filmművészetre. Most, amikor a filmkészítés technikája a huszas évekhez viszonyítva hatalmas fejlődésről tanúskodik, még most is vitathatatlan, hogy Pudovkin kutatásai, mint a filmművészet sajátos, objektív törvényei, elévülhetetlenek. A rende-

zést nem csupán az anyag egymás után következő művészi elhelyezésének tekintette, hanem a film organizmusának tartotta. Alkotó működésének különböző szakaszaiban olyan csodálatos felfedezéseket tett, amelyeket mind a mai napig nem tudunk a maguk teljes valójában felmérni. Eisensteinhez és Dovzszenkóhoz hasonlóan, rendkívüli filmszemlélettel és elgondolásokkal rendelkezett. Bár nem volt irodalmár, mint például Dovzszenko, érzékeny pontossággal ragadta meg az író gondolatát, az elképzelés meglevő munkája nyomán. Amikor Pudovkin emberi és költői szenvedélye felfogta az író gondolatát, e szenvedélyes harcok csodálatos alkotott.

Ez a tehetsége, hogy a maga teljességében tudta megragadni az irodalmi gondolatot, pompásan mutatkozik meg Gorkij az Anya című regényéből készült filmjében. A mű lángoló realizmusát igen nehéz megszólaltatni a film nyelvén; a gondolati részletek pontos kifejezése, a jelenetek kidolgozása, az egész rendezői munka rendkívül bonyolult technikát követel. A mű végül is az igazi egyszerűségnek olyan magaslataira jut, amely mindig a realizmus legelső jele. És ez a bonyolult egyszerűség rendkívül sokat adott mind a szovjet, mind pedig a világ filmművészetének. Nem hiába lett az Anya a Patyomkinnal és a Csapajevvel együtt a világ filmművészetének klasszikus alkotása.

Aki látta az Egyszerű történet című filmet — ahogy azelőtt a Nagyon jól megy dolga című filmet nevezték — nem fogja elfelejteni azt a jelenetet, amikor a főhős a lövészárkokban figyeli a fehérek támadását. E jelenetben is, mint Pudovkin bármely rendezésében, a rendező rendkívüli pontossággal dolgozik. A hős figyeli a messzi távolból közeledő, alig látható ellenséget. Borzongás fut át a vöröskatonákon. Szemük makacs mozdulatlansággal függ a sztyeppe távoli horizontján, követi az alig látható mozgást. A komisszár rekedten, nehezen legyűrhető izgalommal megkérdi: „Érdekes?” A hős ugyancsak rekedten válaszol, nem véve le szemét a láthatárról: „Csakugyan érdekes.”

Már nagyon-nagyon régen láttam ezt a filmet, de még igen élénken él emlékezetemben ez a kép. Lehetséges, hogy az akkori néző nem tulajdonított különösebb fontosságot ennek a képsorozatnak és egyéb gondolatot, egyéb érdekességet talált benne, de számunkra, Pudovkin fiatal követői számára ez új, hatalmas erőt sejtetett meg a filmművészet jövőjét illetően. Nagyon szeretem Pudovkin első hangosfilmjét, a Dezertert, Sokat tanultam belőle, bár meg kell mondanom, hogy nem tartozik Pudovkin legsikerültebb filmjei közé. Az egyik jelenetben meglevődik egy berlini utca: egy vendéglő teraszát vadszőlő válsztja el a járdától; a közelben egy sovány munkanélküli állhatatosan bámulja a terített asztalokat.

A teraszon pedig előkelően öltözött idős ember ül, szintén sovány, de arcát nem az éhség, hanem a krónikus emésztési zavar gyúri ráncba.

Két erő áll szemben tehát egymással. És máris kibontakozik a néző előtt a fájdalmasan érdekes kép, ahogy filmkockáról filmkockára fejlődik a meg-rázó dráma.

Az úr az étteremben a reggelijét várja. Nagy sürgés-forgás közepette készítik ezt a reggelit az étterem gazdagon felszerelt konyhájában. Van ott minden: felbontott husok feldolgozásra várnak, csapkodnak a fakalapácsok a szeleteken, halszeleteket raknak különleges serpenyőkbe, a szakácsok zöldséget vágnak, az egyik sarokban csirkét ölnek, premier planban pedig a főszakács egy kicsiny *pirogit* helyez tányérra. Mindenki azon fáradozik, hogy az úr örömét lelje az ételben.

A pirogi elkészült. Ünnepelesen beviszik az étterembe. Ott áll az úr előtt. A vendég ránéz és savanyún elhúzza a száját. A felszolgáló bort tölt a pohárba. De a vendég még mindig töpreng: vajon mi kellemlenebb számára, enni vagy inni?

A nyomorult munkanélküli a járdán mohón bámulja a pirogit. Aztán

szinte akaratlanul belenyúl a repkényen keresztül és megfogja a pirogit. Torkát összeszorítja az éhség. De ekkor valaki megragadja a kezét s egyre jobban szorítja. És a vendég szemében az érdeklődés vagy talán a kíváncsiság halvány fénye jelenik meg.

A munkanélküli, minden erejét összeszedve kiszakítja kezét a pirogival a másik ember kezéből és igyekszik elvegyülni az utca forgatagában. De abban a pillanatban elüti egy autó. Az utca áradata megakad, fékek nyikorognak.

És valahol messze, az útkereszteződésnél megáll egy nyitott luxuskocsi. Szórakozott férfi és szórakozott nő ül benne, csak éppen nem olyan öregek, mint az a vendég az étteremben.

— Mi történik ott? — kérdezi a dáma.

— Bizonyára elgázoltak valakit — feleli a férfi.

Es az áradat újra megindul.

A vérfoltokat csakhamar eltakarítják az utcáról. És a vendégek új pirogit készítenek.

Ez a jelenet rendkívüli hatással volt rám. Pudovkin újjongott. Kezét dörzsölgette és olyan boldog volt, mintha csak először látná.

Az élet minden jelensége a legmagasabb kifejező erővel tárult meg előtte. Pudovkin szerette és tisztelte művészi munkája anyagát, akár ember volt, akár bármi más.

Igen lobbanékony természetű volt, ez munkájában is gyakran megmutatkozott. Nem egyszer haragra gerjedt munkatársai közönyét vagy értetlenségét látva. De mindenki tisztelte benne a művészi munka e szent haragját.

*

Vszevolod Pudovkin, akár a többi nagy orosz művész, izzig-vérig humanista és hazafi volt. Rendezőtársaival együtt tagja lett a kommunista pártnak a harmincas években, az iparosítás és a mezőgazdaság kollektívizálásának diadalmas éveiben. Szenvedélyesen szerette új, szocialista hazáját. Példaképének tartotta az orosz irodalom nagyjait, Tolsztojt, Gogolt, Csehovot, Gorkijt, Puskind, Lermontovot, Blokot, Herzent és Majakovskijt. Mintha csak azért született volna, hogy megtalálja a szovjet filmművészet hőskorában azt az igaz nemzeti formát, amely klasszikus rendezői munkásságának jellemzője lett.

A filmkompozíció törvényeinek zseniális megfogalmazása fűződik nevéhez, amely feltárta a filmgyártás igazi lényegét.

Fiatalos hévvel vitatkozott az élet bármely kérdéséről, amely valamilyen módon is kapcsolatban volt művészetével, magával az élettel. Megvetette a fáradtságot, felszólalt gyűléseken, előadásokat tartott és mindig bátran megmondta véleményét bármelyik fiatal rendező filmjéről, mert szent jogának tartotta a fiatalabbak irányítását. Írt újságokba, folyóiratokba, írt színdarabokról és újonnan megjelent könyvekről, mindig a következetes kommunista hangján, aki nem azért született a világra, hogy csupán éljen és meghaljon, hanem azért, hogy új, igaz harmóniákat teremtsen a művészetben.

A Szovjetunió határain kívül is bátran felszólalt az elfogult és reakciós nézetek ellen, harcolt és következetesen kitartott a maga meggyőződése mellett.

Ilyen volt Pudovkin: ember, barát és tanító. Öt éve távozott el tőlünk.

Pudovkin nevéhez a szovjet filmművészetnek dicsőséges győzelmei fűződnek. S az, aki ismerte Vszevolod Pudovkint, soha nem felejtí el ezt a zseniális művészt, akit ez a meghatározás jellemez legjobban: szovjet művész volt.

RADVÁNYI ERVIN FORDÍTÁSA

Vszevolod Pudovkin